

Adam Pawlewicz¹

Wojciech Gotkiewicz²

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Kanały dystrybucji surowców żywnościowych z gospodarstw ekologicznych w województwie Warmińsko-Mazurskim

Wstęp

W ciągu ostatnich kilkunastu lat w Polsce nastąpił dynamiczny wzrost liczby gospodarstw ekologicznych, a wraz z tym areał upraw ekologicznych. Jak wynika z danych [1, 4, 5] Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych z lat 2001-2011, liczba producentów prowadzący działalność w zakresie ekologicznej uprawy roślin i utrzymania zwierząt z certyfikatem zwiększyła się z 669 do 23431. W tym czasie powierzchnia ekologicznych użytków rolnych po zakończeniu okresu konwersji wzrosła z 12 861,9 do 357 251,09 ha. Jednakże pojawia się jednak pytanie – czy wraz z wzrostem liczby producentów zwiększył się udział żywności produkowanej z ekologicznych surowców w strukturze konsumpcji? Wydaje się, że w przypadku rolnictwa ekologicznego, to nie uwarunkowania rynkowe (szczególnie popyt) stanowią trwałą podstawę jego rozwoju, a wsparcie finansowe ze strony państwa, znacznie wyższe w porównaniu do systemu konwencjonalnego [3]. Potwierdzeniem tego może być fakt, że w strukturze powierzchni produkcyjnej występuje znaczny odsetek ekstensywnych użytków zielonych³, co powoduje, że wzrost areału „ekologicznego” nie przekłada się na produkcję surowców żywnościowych. Efektem tego jest brak kontaktu z rynkiem dużej grupy właścicieli gospodarstw ekologicznych.

Mimo wymienionych problemów ocenia się, że w Polsce zarówno podaż i popyt na ekologiczne produkty żywnościowe będą rosły w związku z ogólną dynamiką wzrostu gospodarczego, wzrostem dochodów społeczeństwa, zwiększającą się świadomością żywnościowej społeczności, itp. [9]. Aby tak się jednak stało, należy neutralizować czynniki spowalniające rozwój rynku produktów ekologicznych. Należą do nich ułomność organizacji rynku i koordynacji dystrybucji zarówno surowców żywnościowych, jak i przetworzonej żywności, zbyt mała rola integracji poziomej wśród gospodarstw sprzedających na rynek oraz pionowej z przetwórstwem i handlem.

Celem pracy jest próba analizy kanałów sprzedaży ekologicznych surowców żywnościowych wytworzonych w gospodarstwach położonych w wybranych powiatach województwa warmińsko-mazurskiego.

¹ dr, A. Pawlewicz, adiunkt, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa, Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska

² dr hab., W. Gotkiewicz, prof. UWM, kierownik katedry, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa, Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska

³ Według IJHARS łąki i pastwiska stanowiły w 2009 r. 46,1% powierzchni ekologicznych użytków rolnych w Polsce, a w 2010 r. 42,3% (Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2009-2010. IJHARS, Warszawa 2011, ss. 89).

Material i metodyka badań

Przedmiotem badań były opinie właścicieli gospodarstw ekologicznych, o funkcjonowaniu ich gospodarstw, jak również o rolnictwie ekologicznym, z powiatów piskiego, ostródzkiego oraz olsztyńskiego w woj. warmińsko-mazurskim. Badaniami, przeprowadzonymi na przełomie października i listopada 2011 roku, objęto 67 właścicieli gospodarstw ekologicznych. Podstawą doboru podmiotów do badań był „Wykaz producentów rolnych w rolnictwie ekologicznym – 2010 r. – województwo warmińsko-mazurskie”⁴.

W przeprowadzonych badaniach zastosowano metodę ankiety z wykorzystaniem standaryzowanego kwestionariusza. Spośród 125 podmiotów badawczych analizie poddano 67 gospodarstw. Podstawą doboru podmiotów badawczych do pomiarów była struktura produkcyjna.

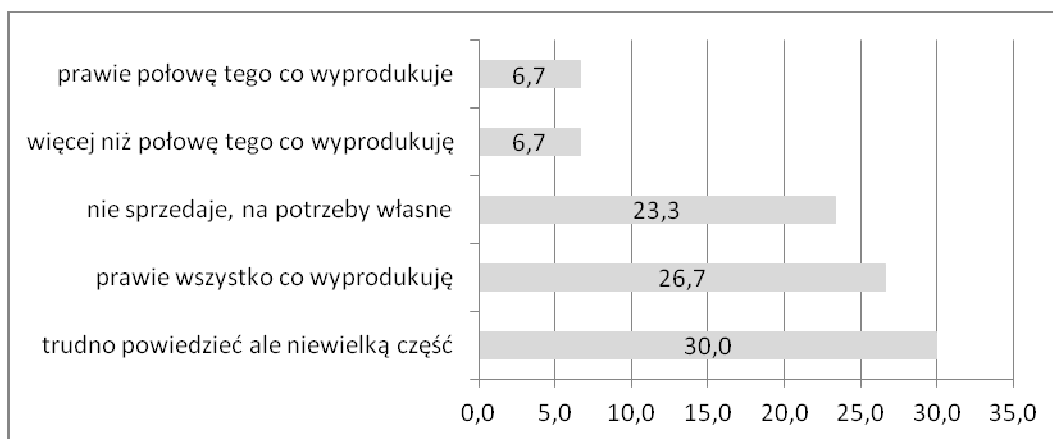
W opracowaniu i analizie zebranego materiału posłużono się metodami statystyki tabelaryczno-opisowej.

Wyniki

Istotnym elementem działalności podmiotów gospodarczych jest sposób dystrybucji wytworzonych przez nie produktów. Jest to ważne przede wszystkim z punktu widzenia potrzeb konsumentów, konkurencji występującej na rynku oraz kosztów, które musi ponieść przedsiębiorstwo. Rynek rolny charakteryzuje się jednak wtórnością popytu rolniczego, co według Sznajdera i in. [8] oznacza, że „wymagania konsumentów nieustannie zmieniają się, co prawie w ogóle nie jest brane pod uwagę przez rolników. Zazwyczaj rolnicy zainteresowani są losem produktu jedynie do momentu przekazania go nabywcy. Uważają oni, że dalsze losy produktów, które wytwarzają, nie dotyczą ich bezpośrednio”. Bardzo rzadko ostatecznym odbiorcą jest konsument.

Z przeprowadzonych badań wynika, że tylko nieco ponad jedna trzecia rolników objętych badaniami sprzedawała niemal wszystkie surowce (przeszło 23% odpowiedzi), wyprodukowane w gospodarstwie, zaś kolejnych 14% respondentów – około połowy. Niepokojący jest fakt, że ponad 50% producentów praktycznie nie miało kontaktów z rynkiem, co oznacza, że sprzedawali na nim tylko niewielką część wytworzonych produktów (30% odpowiedzi) lub też całą produkcję przeznaczali na własne potrzeby (23,3%). Otrzymane wyniki pokazują wyraźnie, że odsetek właścicieli gospodarstw nastawionych na rynek i uczestniczących aktywnie w dystrybucji własnych produktów rolnych w województwie warmińsko-mazurskim, jest niestety w dalszym ciągu niewielki (rys. 1).

⁴ Udostępniony wykaz zawiera dane producentów przekazane Głównemu Inspektorowi Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych przez upoważnione jednostki certyfikujące zgodnie z art. 9 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o rolnictwie ekologicznym (Dz. U. Nr 93, poz. 898, ze zm.), na formularzu określonym w Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 grudnia 2007 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie wzoru formularza wykazu producentów podlegających kontroli upoważnionej jednostki certyfikującej (Dz. U. z 2007 r. nr 241 poz. 1768). Wydanie 3 z dnia 30.04.2009.

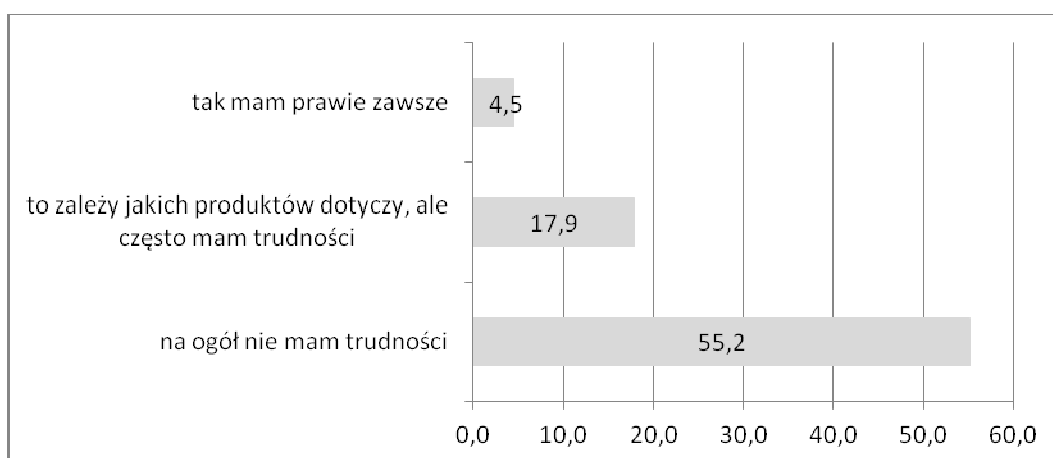

Rys. 1. Opinia respondentów o wielkości sprzedaży ekologicznych surowców żywnościowych z gospodarstw ekologicznych [%]

Źródło: badania własne

Produkcja ekologiczna, to wytwórczość znacznie bardziej pracochłonna oraz mniej efektywna niż konwencjonalna. Dodatkowo, jak twierdzi Runowski [7]: „w przypadku rolnictwa ekologicznego możliwy wzrost efektywności ekonomicznej jest i będzie ograniczany przez rygorystycznie ustalone wytyczne dla certyfikowanych upraw i chowu zwierząt, a w szczególności całkowity zakaz stosowania nawozów sztucznych i chemicznych środków ochrony roślin”. Kolejnym problemem są koszty transportu pomiędzy producentami, a miastami, w których koncentruje się popyt na ekoprodukty [2]. Wszystko to powoduje to, że ceny produktów z gospodarstw ekologicznych są relatywnie wysokie (od 20 do niemal 300% w porównaniu do cen produktów konwencjonalnych), co może stwarzać problemy z popytem.

Z badań własnych wynika, że ponad połowa respondentów stwierdziła, że nie miała kłopotów ze sprzedażą produktów ze swoich gospodarstw, a posiadane kontakty handlowe miały w większości stabilny charakter. Oczywiście należy brać pod uwagę, że deklaracje respondentów dotyczyły tylko wybranych produktów. Prawie 18% ankietowanych stwierdziło, że problemy z dystrybucją surowców rolnych pojawiają się często, jednak również dotyczą konkretnego asortymentu (rys. 2).

Rys. 2. Opinia respondentów na temat trudności ze sprzedażą wyprodukowanych ekologicznych surowców rolnych [%]

Źródło: badania własne

W ostatnich latach można zauważyć wzrost zainteresowania konsumentów żywnością ekologiczną. Wynika to m.in. ze zmieniających się wzorców odżywiania, rosnących dochodów oraz swoistej mody. Konsumenci poszukują żywności o wysokiej jakości, a taką może gwarantować certyfikowana produkcja w gospodarstwach ekologicznych. Wraz z rozwojem popytu na tego typu żywność pojawia się jednak problem z dystrybucją. Gospodarstwa rolne najczęściej prowadzą produkcje w oparciu o konwencjonalne systemy dystrybucji. Wynika to przede wszystkim z rozdrobnionej struktury agrarnej, co jest szczególnie widoczne w przypadku gospodarstw ekologicznych.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, sprzedaż surowców ekologicznych z gospodarstw prowadzona była różnymi kanałami. Dominującym sposobem dystrybucji była sprzedaż pośrednikom, szczególnie w przypadku produktów z certyfikatem, zarówno roślinnych jak i zwierzęcych. W tym drugim przypadku był to jedyny sposób dystrybucji. Certyfikowane produkty roślinne, poza wspomnianą sprzedażą pośrednikom, sprzedawane były bezpośrednio w gospodarstwie oraz odsprzedawane innym gospodarstwu ekologicznym (co stanowi pewnego rodzaju formę integracji poziomej). Tylko cztery gospodarstwa ekologiczne sprzedawały swoje produkty bezpośrednio firmom przetwórczym. Wynika to przede wszystkim z faktu, że według informacji IJARS, w 2011 roku [1] w województwie warmińsko-mazurskim funkcjonowało zaledwie 7 certyfikowanych przedsiębiorstw przetwarzających ekologiczne surowce żywnościowe (tab. 1).

Omawiając zagadnienie dystrybucji żywności ekologicznej, należy zwrócić uwagę na jeszcze jedną kwestię. Słabo rozwinięty rynek żywności ekologicznej w woj. warmińsko-mazurskim sprawia, że część producentów surowców ekologicznych zmuszona jest sprzedawać je jako konwencjonalne, co naturalnie skutkuje uzyskiwaniem niższych cen i powoduje, że koszty produkcji przewyższają dochody. W badanej grupie taka sytuacja dotyczyła 37,3% produktów roślinnych i 10,4% zwierzęcych (tab. 1).

Tabela 1. Kanały sprzedaży surowców żywnościowych z gospodarstw ekologicznych

Wyszczególnienie	n	%
produkty roślinne z certyfikatem		
sprzedaż pośrednikom (handlowcom)	18	26,9
sprzedaż bezpośrednia w gospodarstwie	11	16,4
inne gospodarstwa z certyfikatem	11	16,4
bezpośrednio do firm przetwórczych	4	6,0
na zamówienie z dostawą do klienta	2	3,0
produkty zwierzęce z certyfikatem		
sprzedaż pośrednikom (handlowcom)	7	10,4
sprzedaż produktów ekologicznych z certyfikatem jako konwencjonalne		
roślinne	25	37,3
zwierzęce	7	10,4
produkty roślinne bez certyfikatu		
sprzedaż pośrednikom	2	3,0
bezpośrednio w gospodarstwie	2	3,0
produkty zwierzęce bez certyfikatu		
bezpośrednio w gospodarstwie	9	13,4
do przetwórstwa	2	3,0
pośrednikom	2	3,0

Źródło: badania własne

Ważnym zagadnieniem było poznanie opinii respondentów na temat powiązań integracyjnych z odbiorcami produktów rolnych. Właściciele gospodarstw ekologicznych objętych badaniami, w ponad 50% przypadków stwierdzili, że sprzedaż ich produktów ma charakter przypadkowy, uzależniony od aktualnej sytuacji na rynku. Tylko nieco ponad 20% respondentów miało podpisane kontrakty, jednak wyłącznie na wybrane produkty. Zapewniony zbył całego asortymentu, potwierdzony umowami, posiadało zaledwie 17,9% rolników (rys. 3). Jest to kolejny dowód na to, że rynek ekologicznych surowców żywnościowych w województwie warmińsko-mazurskim, mimo dynamicznego rozwoju samego rolnictwa ekologicznego, jest jeszcze bardzo słabo wykształcony.

Rys. 3. Sposób sprzedaży ekologicznych surowców rolnych w opinii respondentów [%]

Źródło: badania własne

Podsumowanie

Liczba gospodarstw ekologicznych w Polsce stale się powiększa. Dotyczy to również województwa warmińsko-mazurskiego, które ze względu na stan środowiska naturalnego, duży udział obszarów chronionych, brak większych zakładów przemysłowych, wydaje się być predysponowane do rozwijania produkcji ekologicznej. Jak wynika z przeprowadzonych badań przyrost areału upraw ekologicznych nie jest jednak skorelowany z rozwojem rynku produktów ekologicznych, w tym zwłaszcza, z dystrybucją ekologicznych surowców żywnościowych z gospodarstw. Taka sytuacja powoduje, że większość producentów żywności ekologicznej z woj. warmińsko-mazurskiego nie ma szans na jej sprzedaż na podstawie np. umów z przetwórcami, hurtownikami, sklepami itp. Pozostaje sprzedaż bezpośrednia w gospodarstwach, co biorąc pod uwagę długość sezonu oraz możliwości magazynowania, jest mało optymistyczną perspektywą oraz sprzedaż produktów ekologicznych jako konwencjonalne. W tym ostatnim przypadku, ze względu na charakter produkcji ekologicznej, jest to praktycznie nieopłacalne.

Powyższe nie jest i nie będzie problemem, jeżeli właścicielom gospodarstw ekologicznych będzie chodziło tylko o pozyskiwanie środków finansowych w postaci dopłat. W innym przypadku, bez sprawnie

działającego rynku, w tym kanałów dystrybucji, nie ma szans na prawdziwy rozwój rolnictwa ekologicznego na Warmii i Mazurach.

Streszczenie

W opracowaniu przedstawiono opinie właścicieli gospodarstw ekologicznych w położonych w wybranych powiatach województwa warmińsko-mazurskiego na temat kanałów sprzedaży wytworzonych surowców żywnościowych. Okazało się, że dystrybucja z gospodarstw odbywa się przede wszystkim konwencjonalnymi metodami. Respondenci wskazywali również na trudności ze sprzedażą ekologicznych surowców w tym bardzo istotny problem jakim jest dystrybucja certyfikowanych surowców jako konwencjonalne.

Channels of distribution of raw materials from organic farms in the voivodship of Warmia and Mazury

Abstract

The paper presents the opinions of owners of organic farms located in selected districts of Warmia and Mazury voivodeship about the sales channels made of raw materials. It turned out that the distribution of farms uses mainly conventional methods. Respondents also pointed to difficulties with the sale of organic materials including very important issue such as the distribution of certified raw material as conventional.

Bibliografia

- [1]. Liczba producentów ekologicznych w Polsce, w podziale na kategorie działalności, wg stanu na 31.12.2011 r. dane wstępne, <http://www.ijhar-s.gov.pl/raporty-i-analizy.html> [dostęp 13.03.2012].
- [2]. Łuczka-Bakuła, W., Smoluk-Sikorska, J., 2010. Poziom cen ekologicznych owoców i warzyw a rozwój rynku żywności ekologicznej. *Journal of Research and Applications in Agricultural Engineering*, Vol. 55, nr 4, s. 12-14.
- [3]. Pawlewicz A. 2009. Korzyści zespołowej przedsiębiorczości producentów ekologicznych surowców żywnościowych. *Pamiętnik Puławski, Zeszyt 151, tom II, Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa, Państwowy Instytut Badawczy w Puławach, Puławy, 2009, s. 585-596.*
- [4]. Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych w Polsce wg stanu na 31.12.2011r., <http://www.ijhar-s.gov.pl/raporty-i-analizy.html> [dostęp 13.03.2012].
- [5]. Produkcja rolna metodami ekologicznymi w 2001 roku (Informacja opracowana na podstawie wyników kontroli upoważnionych jednostek certyfikujących rolnictwo ekologiczne). *GIISiPAR, Warszawa 2002, ss. 20.*
- [6]. Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2009-2010. *JIHARS, Warszawa 2011, ss. 89.*

- [7]. Runowski H., 2009. Rolnictwo ekologiczne. Rozwój czy regres? Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G, T. 96, z. 4, s. 182-193.
- [8]. Sznajder M., Trębacz A., Adamczyk G. 1997. Rynek rolny. Top Druk s.c., Poznań, ss. 176.
- [9]. Zientek-Varga Jolanta. 2009. Ekorynek w Polsce – w stronę rozwoju. fresk & cool marke. Branżowy miesięcznik o żywności. 2 (19), s. 18-25.